

**ПЕРШИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ СОБОР УАПЦ :
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

Перший Всеукраїнський Собор Української автокефальної православної церкви, який проходив 14-30 жовтня 1921 р., в Софіївському соборі м.Києва, став визначною подією в житті української церкви, вперше соборно проголосивши її автокефалію, українізацію, соборноправність та аполітичність. Але хід і рішення цього форуму стали також визначним явищем в розвитку української культури.

Якщо оглянути шлях минулого розвитку православної церкви в Україні, то після підпорядкування її в 1686 р. Московському патріархатові, вона поступово втрачала риси національної церкви і ставала засобом денационалізації і русифікації українського народу. Це призвело до того, що вона в 19 ст. перетворилась, за образним висловом Т.Г.Шевченка, в “церкву-домовину” української культури. Обсажена в основному єпископами-росіянами та священниками-малоросами, церква стала осторонь духовних потреб народу, засобом удушення національного духу. В силу цього серед української інтелігенції поширювались нігілістичні, антиклерикальні настрої. Коли ж після лютневої революції в Росії 1917 р. в Україні стали популярними ідеї українізації церкви, повернення її до того стану, в якому вона була в період митрополитства Петра Могили, то це викликало значне піднесення не тільки серед віруючих селян і робітників, але й повернуло до українського церковного руху значну частину інтелігенції. У ньому беруть участь письменники (Дніпрова Чайка (Л.Василевська), Л. Старицька-Чернихівська, Г.Косинка, М. Стешенко та ін.), композитори (П. Демуцький, П.Козицький, К.Стеценко та ін.), вчені (А Кримський, П. Стебницький, Г. Стороженко, Д.Щербаківський та ін.), а також значна частина церковної інтелігенції (серед них Юрій Жевченко, Павло Погорілко, Василь Липківський, Нес-

тор Щараївський, Степан Орлик). З великим ентузіазмом вони беруться за проведення богослужіння українською мовою, за переклад богослужбових книжок, створення нових духовних музичних творів тощо.

Рішення ВПЦР від 5 травня 1920 р. про автокефалію Української церкви в середовищі української інтелігенції було сприйняте схвально.

Перший Собор УАПЦ мав узаконити це рішення і відновити власну ієрархію. Серед делегатів цього Собору значна частина інтелігенції : окрім 86 свя-щеннослужителів тут 63 учителя, 4 професори, студенти, кооператори, юристи. Серед них вчені А.Кримський, С. Єфремов, П.Стебницький, Д.Щерба-ківський, композитори П.Козицький, К.Стеценко, кооператор М.Левицький, богослови К.Соколовський і С.Рклицький.

Після виступу на Соборі 17 жовтня почесним членом його було обрано академіка А.Кримського, а 22 жовтня - почесними членами призидії Собору - композиторів К.Стеценка і П.Демуцького.

В ході роботи Собору підіймались і обговорювались питання, які мали значення не тільки для внутрішнього життя церкви, а й для розвитку всієї української культури.

Так, 25 жовтня на Соборі було заслухано доповідь "Рідна мова в церкві". Її висловив заступник митрополита УАПЦ архієпископ Нестор Щараївський. В резолюції, прийнятій по цій доповіді, зазначається, що, оскільки Христос і його учні проповідували рідними мовами, то і в УАПЦ повинна вживатися жива українська мова. Собор визнав, що ті богослужбові книжки, які були перекладені українською мовою і видані під керівництвом Всеукраїнської православної церковної ради (ВПЦР), цілком відповідають потребам церкви і доручив ВПЦР й надалі проводити важливу роботу в цьому напрямку.

У той же день композитор П. Козицький, виголосив доповідь "Церковні співи", назвавши їх однією "із самих інтимніших частин служби Божої". До-

повідач зазначив, що завданням Собору є поєднання живого співу з церковним богослужінням. Не зважаючи на те, що майже двісті років живі церковні розпіви були заборонені розпорядженням Святійшого Синоду, український народ має великий досвід творення церковного співу. Він починає свій розвиток з часів Київської Русі. Коли великим князем Київським був Ярослав Мудрий, в Києві було організовано інститут співу: створювались школи співу, було введено нотну систему. З того часу Київ став міжнародним осередком церковних співів.

Другий період розвитку церковного співу в Україні зазначає, далі доповідач, розпочався в XVI-XVII ст. Тоді в братських школах, Києво-Могилянській академії створились хори, вводилась нотна - лінійна грамота, виросла когорта композиторів, які створили багато відомих творів. У той час навчилися робити розкладку на 4-7 голосів, прикладом чого є знаменитий Києво-Печерський розпів. Доповідач наголошує, що саме в той період композитори при створенні духовних творів стали користуватись народними співами, прикладом чого є "Херувимська", в основу якої покладено мотив канту "Радуйся". Цей спосіб поступово відроджується і, в XX ст. К.Стеценко, на думку П.Козицького, це яскраво показав у своїй панахиді.

Далі доповідач наголошує, що одним з найголовніших завдань є пошук і збір старовинних народних співів. Крім того, потрібно цей матеріал піддати науковому аналізу, після чого використовувати їх у церковній службі.

Нарешті доповідач говорить про важливість ввести в самій церкві принцип загальних співів, для чого потрібно організувати народні хори. Для цього потрібно налагодити підготовку диригентів, співаків, дяків, священників. Крім того, Собор повинен вирішувати питання з нотна - видавничою справою².

В ухвалі з цієї доповіді були прийняті всі пропозиції П. Козицького.

По доповіді С.Риклицького було прийнято ухвалу "Старовинні українські обряди та звичаї", у якій говори-

лося про необхідність організувати “по всіх місцевостях України збірку матеріалів щодо старовинних обрядів та звичаїв Української церкви, щоб зберегти їх від знищення, а кращі з них ввести у вжиток в українських парафіях”³.

Доповідь “Мистецтво в церкві” проголосив професор Д.Щербаківський. Він зупинився на церковній творчості у сфері пластичного мистецтва в Україні. Зробивши короткий огляд розвитку цього мистецтва, доповідач пропонував будувати нові українські церкви в старовинному українському стилі, не руйнувати ні одного храму без дозволу Академії наук і вести роботу із збереження старовинного українського церковного начиння.⁴ Собор прийняв ухвалу, у якій врахував ці пропозиції.⁵

Загалом рішення Першого Собору УАПЦ були прихильно сприйняті як серед широких мас віруючих, так і інтелігенцією. Їм імпонувало намагання повернутися до джерел духовності українського народу, до відродження старовинних народних традицій, звичаїв та свят, можливість нести слово Боже народові його рідною мовою.

Важко не погодитися з думкою Тараса Гунчака, що процес українізації, який розпочався в 20-х роках на Україні зверху зустрівся з буйним процесом, який ішов знизу, а будителем цього процесу була українська інтелігенція, рушійною ж силою - українське село.⁶ Але тут слід наголосити на тій ролі, яку зіграла в цьому процесі УАПЦ, зокрема рішення її Першого Собору.

Ці рішення мали доленосне значення, оскільки переважна більшість населення була віруючою. І саме вона через участь в церковних співах, виконанні музики, релігійних обрядів і звичаїв, побудові нових храмів тощо включались безпосередньо у розбудову української культури. Тому й успіхи українізації в 20-х роках, брутално перервані тоталітарним режимом, були такі значні, що в них з великим ентузіазмом включалися віруючі.

П Р И М І Т К И

1. Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Києві 14/30 жовтня 1921 р. - К., 1921 - с.12
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВОВ України) - фонд 3984 - Опис 3. - Справа 114. - Арк. 12
3. Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору. - с. 42
4. ЦДАВОВ України. - ф.3984. - Оп.3. - Стр.104. - Арк.37
5. Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору. - с. 42
6. Тарас Гунчак. Україна: перша половина ХХст.: Нариси політичної історії. - К., Либідь, 1993. - с.189